

Prva virtualna izložba Državnog arhiva u Varaždinu – Arhiv obitelji Puttar

Karmen Levanić

U povodu Međunarodnoga dana arhiva 9. lipnja 2020. Državni arhiv u Varaždinu pripremio je izložbu „Arhiv obitelji Puttar – obiteljski arhivi kao povijesni izvori“. Međutim, pojava korona virusa i time uvjetovano „socijalno distanciranje“ potaknuli su postavljanje izložbe i u virtualnom svijetu, pa se ona do 25. rujna 2020. može razgledati u prostorima Državnog arhiva u Varaždinu, a u digitalnom obliku dostupna je na platformi Indigo, zajedno s katalogom koji se u tiskanom izdanju može dobiti u Arhivu.

Obitelj Puttar varaždinska je građanska obitelj. Materijalno blagostanje obitelji svojim je radom priskrbio Rudolf Puttar (1874. – 1939.) vodeći u Varaždinu vrlo uspješno bačvarski obrt, koji je naslijedio od oca Šimuna. Na taj način stekao je vrijedne nekretnine, između ostalog, palaču Patačić Puttar u Varaždinu i kuriju Seketin na Varaždinbregu, koju je kupio kao svadbeni dar supruzi Antoniji Furjan, kćeri uglednoga varaždinskog obrtnika Jakova Furjana. U tom se braku rodilo troje djece – Radoslav, Velimir i Nada. Radoslav Puttar (1921. – 1994.) postat će jedan od najutjecajnijih likovnih kritičara druge polovice 20. st. u Hrvatskoj, a primadona Nada Puttar Gold (1923. – 2017.) jedna od najvećih hrvatskih opernih pjevačica. Velimir Puttar (1922. – 2005.) završit će 1941. Državnu srednju gospodarsku školu u Križevcima, a nakon jednogodišnje prakse na Državnoj nižoj gospodarskoj školi u Požezi položit će 1942. praktični ispit u Križevcima te tako steći zvanje „gospodarskog učitelja“. Iako on nije dostigao uspjehe svoga brata i sestre, postat će vrijedan kroničar svoga vremena i u svojim će dnevnicima i fotoalbumima zabilježiti ne samo obiteljsku, nego i povijest svijeta koji ga je okruživao u burnom razdoblju prije, za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata.

Gradivo obitelji Puttar, otkupljeno 2016. godine, najmlađa je akvizicija među obiteljskim fondovima Državnog

arhiva u Varaždinu. Iako raspon sačuvanoga gradiva obuhvaća prilično dugačko razdoblje od 18. do početka 21. stoljeća, glavnina gradiva nastaje 30-tih i 40-tih godina 20. st. djelovanjem Velimira Puttara. Iz 18. st. (1782.) sačuvana je samo genealogija obitelji Mayer - Wissert, druge značajne varaždinske obitelji, s kojom su Puttari bili povezani rodbinskim vezama. Naime, majka Rudolfa Puttara bila je Josefina Wilhelmina Wissert, čiji je brat Adolf Wissert mlađi (1883. – 1957.) bio jedan od najistaknutiji kulturnih i pedagoških djelatnika u Varaždinu u prvoj polovici 20. st. kao profesor na varaždinskoj gimnaziji, a kasnije kao ravnatelj Gradskog muzeja Varaždin. Sačuvano je relativno malo gradiva zajedničkog cijeloj obitelji (parnice, kupoprodajni i diobeni ugovori, evidencije prihoda i rashoda kućanstva za razdoblje 1889./1957.), a nažalost, i od uspješnog poduzetnika Rudolfa Puttara ostalo je vrlo malo dokumenata. U vlasništvu obitelji bilo je imanje Seketin, te je sačuvan crtež dvorca iz 1880. i gospodarske evidencije od 1936. do 2001. godine. Najveći i najvrjedniji dio fonda čine dnevnički bilješke i fotoalbumi Velimira Puttara nastali u razdoblju od 1930. do 2004. i oni su predstavljeni na ovoj izložbi.

Sačuvano je deset dnevnika za razdoblje od 1922. do 1945. te još dva vođena sporadično od 1945. do 1981. godine. Velimir počinje voditi dnevnik 17. lipnja 1937. i iz dana u dan bilježi najvažnije događaje u svome i životu svoje obitelji, a od početka 40-tih godina i najvažnije društvene i političke događaje. Godine 1940. na temelju sjećanja i kazivanja roditelja sastavit će i dnevnik za razdoblje od rođenja 1922. do osamnaeste godine života.

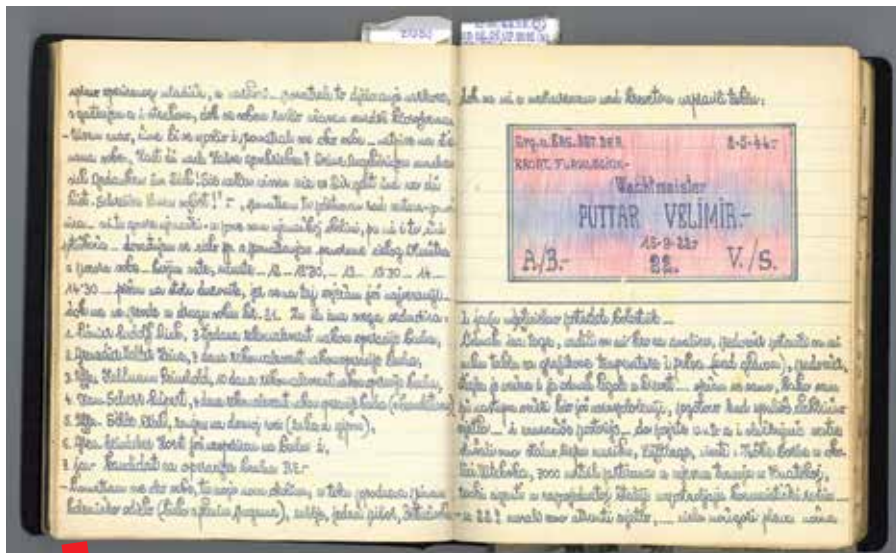
Od 1937. do 1941. godine Velimir je pohađao Državnu srednju gospodarsku školu u Križevcima, a zatim Državnu nižu gospodarsku školu u Požezi, gdje će provesti godinu dana kao vježbenik. Zapisu u njegovim dnevnicima

Katalog izložbe

i fotografije u fotoalbumima pružaju obilje podataka o djelovanju tih dviju škola. U dnevnicima sv. 2 – 5 nalaze se podaci o profesorima i učenicima škole u Križevcima, načinu odvijanja nastave i izvođenju praktične nastave, a u svescima 5 i 6 upoznajemo se s radom škole u Požezi (Velimir je ovdje boravio od 15. rujna 1941. do 26. rujna 1942.). Kao vježbenik morao je voditi Dnevnik rada, koji sadrži tablični pregled raznih stočarskih, ratarskih, voćarskih, vinogradarskih i vinarskih radova po danima, nacрте školskog gospodarstva i kratku povijest ove obrazovne ustanove. U svojim se zapisima Velimir ne ograničava samo na školski život, nego također opisuje društvene, političke i vojne događaje u ta dva grada.

Početak rata 6. travnja 1941. dočekao je u Varaždinu, kamo se vratio iz škole na uskršnje praznike. U svome je dnevniku detaljno opisao događaje toga i sljedećih dana. Sve je počelo nadlijetanjem njemačke avijacije, zatim prolaskom njemačkih vojnika kroz grad, a uslijedile su i prve deportacije. Iako je bio tranjanj, vrijeme je bilo izuzetno hladno i vjetrovito uz obilan snijeg. Ratne se operacije zahuktavaju, pa iz njegovih zapisa prilikom polaganja praktičnog ispita u Križevcima (10. prosinca 1942.) doznajemo da se u to doba svakodnevno vode borbe oko Križevaca. Posebno su zanimljivi dnevnički sv. 7 - 10 koji opisuju Velimirov vojnički put. Krajem 1942. stiže u Petrinju, gdje je trebao

Dnevnik Velimira Puttara 1.1.1944. - 24.8.1944.

stupiti u Đačku bojnu ali je ona već bila rasformirana, pa se vraća u Zagreb u 3. novačku pukovnicu. U Zagrebu se često mogao nalaziti sa sestrom Nadom, koja je ondje bila na glazbenom obrazovanju. Tamo ostaje do 6. svibnja 1943. kada je upućen u Središnju domobransku školu u Varaždinu. Za vrijeme svojega boravka u Domobranskoj školi, od svibnja do studenoga 1943., prošao je časničku obuku, a zajedno s ostalim pitomcima radio je na pojačanju obrane grada (kopanju rovova, izgradnji bunkera, držanju straža) jer su partizani 15. listopada već stigli do Turčina. Nakon završetka obuke Velimir ostaje u Varaždinu u „pripremnom satu“, pričuvnoj jedinici za obranu Varaždina. Krajem veljače 1944. dodijeljen je Zrakoplovnoj legiji u Zagrebu, a 12. ožujka 1944. raspoređen je u Hrvatsku protuzrakoplovnu legiju – *Kroatische FLAK Legion*, koja je bila dio njemačke Domovinske protuzrakoplovne obrane (*Heimatflak*), te je upućen na obuku u češki Olmütz. U svojem dnevniku Velimir opisuje svoje putovanje, prolazak kroz Beč, koji ga se jako dojmio, i boravak u Pardubicama jer će u Olmütz stići tek početkom travnja 1944. Do veljače 1945. osim u Olmützu Velimir će boraviti u Hranicama, Badenu kraj Beča, Kasselu, Wolfenbüttelu, Salderu i Göpingenu, o čemu svjedoče njegovi zapisi u dnevnicima 8, 9 i 10. Uz svoje vojne obveze naći će vremena posjećivati kulturno-povijesne spomenike, kazališne predstave, koncerte i filmske projekcije, o kojima također piše u svojim dnevnicima. Bližio se kraj rata pa Velimir zajedno s grupom Hrvata kreće iz Göpingena u Hrvatsku i 15. travnja 1945. stiže natrag kući u Seketin. Međutim, već 7. svibnja zarobili

su ga partizani, a u zarobljeništvu će ostati do 12. rujna 1945. To je razdoblje proveo u zarobljeničkim logorima Tezno i Jarenina u Mariboru, Sajmište u Osijeku, Kalvarija u Zemunu i Sajmište u Sremskoj Mitrovici. Svoj je boravak tamo opisao na petnaestak nevezanih listova, koji također svjedoče o stradanjima i likvidacijama ratnih zarobljenika po završetku Drugog svjetskog rata.

Poslijeratni dnevnički zapisi sadržani su u dnevniku 11, koji obuhvaća razdoblje od 1945. do 1964. Iako taj dnevnik više nije redovito vođen, on daje vrlo vrijedne i zanimljive podatke o poslijeratnoj obnovi Varaždina i Seketina, koji su popraćeni fotografijama nastalim prilikom elektrifikacije i uvođenja javnoga vodovoda u Seketin.

Fotoalbumi čine drugu važnu cjelinu gradiva ovoga obiteljskog fonda. Oni prate Velimirove dnevničke i pružaju vizualnu potporu njegovim zapisima. Evidentirana su 42 fotoalbuma, a Arhiv je otkupio 23. Albumi su nastali u razdoblju od 1901. do 2004. i sadrže fotografije obitelji, Varaždina, Seketina, Križevaca, Požege te drugih mjesta snimljenih za vrijeme Velimirova boravka u domobranima i Legiji. Za gospodarsku povijest Varaždina i okolice zanimljivi su poslijeratni albumi s fotografijama poduzeća u kojima je Velimir radio (Autotransportno poduzeće Varaždin, Državni osiguravajući zavod – Podružnica Varaždin i Sjeme Varaždin). Posebno mjesto zauzima album fotografija nastao u veljači 1962. prilikom posjete Rudolpha Matéa Varaždinu. Rudolph Maté (1898. – 1964.), pravim imenom Rudolf Mayer, bio je poznati filmski snimatelj,

režiser i producent, pet puta nominiran za Oscara, a njegova je sestra Charlotte bila supruga Adolfa Wisserta mlađeg, bratića Velimirova oca Rudolfa. Uz album sačuvana je korespondencija Maté – Puttar. Iz pisama doznajemo da je Maté izrazio želju da neki od svojih filmova snimi u Varaždinu ili u nekom od zagorskih dvoraca, ali ta se ideja nije ostvarila jer je umro 1964.

Posebna je vrijednost ovoga obiteljskog arhiva vrijeme njegova nastanka jer gradivo dokumentira značajno povijesno razdoblje – prije, za vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata. No ono što fondu daje poseban značaj i veliku privlačnost, bogata je količina fotografskog gradiva koje je usko povezano s pisanim te ga oživljava, približava korisniku i omogućuje njegovu vizualizaciju. Takva kombinacija pruža najbolji način upoznavanja svakodnevnice povijesti i stvarnoga života „malih ljudi“ u vrtlogu velikih svjetskih zbivanja.

Gradivo izabrano za izložbu prvo je digitalizirano, a zatim prezentirano kroz 20 plakata. Izložba se može vidjeti virtualno ili uživo razgledati u Arhivu. U Arhivu su također izloženi izvorni Puttarovi dnevnički, fotoalbumi i korespondencija s Rudolphom Matéom. Autor izložbe i kataloga je Damir Hrelja. Kruno Sudec je digitalizirao gradivo i oblikovao izložbene plakate. Digitalna izložba postavljena je na platformi Indigo tvrtke ArhivPRO, a tamo se nalazi i digitalni katalog. ■

INFO

Virtualna izložba Arhiv obitelji Puttar dostupna je na: <https://davz.eindigo.net/?pr=i&id=12612>

Katalog izložbe dostupan je na: <https://davz.eindigo.net/?pr=i&id=12613>

Državni arhiv u Varaždinu: <http://www.dav.hr/>